

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Historisch leven': over de onvrede van Theodoor Jorissen*

Huistra, Pieter A.

Citation

Huistra, P. A. (2010). 'Historisch leven': over de onvrede van Theodoor Jorissen*. *Leidschrift : Een Goede Historicus? Negentiende-Eeuwse Idealen En Praktijken*, 25(April), 127-146. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73238>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73238>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

'Historisch leven': over de onvrede van Theodoor Jorissen*

Pieter A. Huistra

Theodoor Jorissen (1833-1889) probeerde zijn eigen vergetelheid te arrangeren. Bij zijn begrafenis in april 1889 werd op zijn 'nadrukkelijk verlangen' niet gesproken, op een kort woordje van zijn broer na. In de Koninklijke Akademie mocht hij 'op geenerlei wijze, door biographie of anderzints' worden herdacht.¹ Het levensbericht dat hij van de Maatschappij voor Nederlandsche Letterkunde dan nog wel kreeg, was slechts een publicatielijst.² Op twee artikelen van H. Stevens na, is het nu al een jaar of honderd onweldadig stil rond Jorissen, bij leven professor in de geschiedenis te Amsterdam.³

Het heeft echter wel even geduurd voor die stilte inviel. Vlak na zijn dood werden de gebundelde *Historische werken* in twaalf delen uitgegeven; snel volgden twee herdrukken. Dat was meer hoe het Jorissen betaamde: hij was immers de bekendste geschiedenishoogleraar van Nederland.⁴ Een begenadigd redenaar die door heel het land trok om zijn historische waar voor een breed publiek aan te bieden. Hij werd in recensies steeds weer als de 'boeiende' en 'populaire' hoogleraar aangeduid en geprezen.⁵ Zijn

---

* Mijn dank gaat uit naar P.J. Knegtman voor hulpvaardigheid in het onderzoek voor dit artikel, naar J. Tollebeek en anonieme redacteurs voor hun kritisch commentaar op eerdere versies.

¹ *Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afdeling Letterkunde*, derde reeks, 6 (Amsterdam 1889) 266.

² 'Levensbericht van Dr. Thomas Theodorus Hendrikus Jorissen, geboren 23 februari 1833' in: *Jaarboek van den Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, 1889* (Leiden 1889) 417-421.

³ H. Stevens, 'Een traditie van verzuim. De nationale geschiedschrijving van Theodoor Jorissen', *Skript* 15 (1993) 161-168; H. Stevens, 'Jorissen contra Fruin: twee liberale historici en de (dis)continuïteit van conciliante geschiedschrijving in de negentiende eeuw', *Theoretische Geschiedenis* 21 (1994) 427-435.

⁴ H. Brugmans, 'Jorissen (Thomas Theodoor Hendrikus)' in: P.C. Molhuysen, P.J. Blok en F.K.H. Kossmann ed., *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (Leiden 1930) 934-937.

⁵ J.A. Sillem, 'Bibliographie' ([Bespreking van: *Historische Bladen*, nagelaten door Dr. T. Jorissen, in leven Hoogleraar te Amsterdam. Met portret van den schrijver]), *De Gids* 53.4 (1889) 573.

Groninger collega P.J. Blok omschreef hem als één van de ‘zeldzame geschiedkundigen, die de kunst verstaan om met groot talent historische kennis te verspreiden onder het groote publiek’.⁶

De populariteit ging gepaard met wat moeilijker kantjes. Hij was in zijn meningen altijd ‘scherp en onomwonden’ en veegde met groot gemak politieke tegenstanders, meestal katholieken, de mantel uit.⁷ Over Jorissens karakter heeft men niets aardigs kunnen zeggen. Van een oordeel over diens persoonlijkheid onthield Blok zich in een, op verzoek van de familie-Jorissen geschreven, artikel. Want, zo schreef hij aan de Leidse hoogleraar R.J. Fruin: ‘(...) hij schijnt inderdaad in den regel een lastig man geweest te zijn’.⁸ Fruin stemde hiermee in en deelde Blok mee dat hij een identiek verzoek van de familie had geweigerd, uit vrees haar teleur te stellen.⁹ Een bericht van het overlijden van Jorissen in *De Nederlandsche Spectator* raakte dezelfde snaar. Jorissen was ‘ontevreden over de maatschappij, over de individuën, misschien ook over zich zelf’. Hij was ‘licht geraakt en stootte vaak ook zijne beste vrienden van zich af’.¹⁰

Theodoor Jorissen, een lastige man en begenadigd redenaar, hoogleraar en populariserend historicus, is door zijn gekendheid en zijn positie als hoogleraar een figuur uit de Nederlandse historiografiegeschiedenis die meer aandacht verdient. In dit artikel zal ik zijn historisch werk als hoogleraar, als bronnenuitgever en als politiek geëngageerd commentator beschouwen. Deze carrière, waarin Jorissen werd voortgedreven door een continue onvrede met de Nederlandse omgang met geschiedenis, zal ik schetsen tegen de achtergrond van de academische geschiedbeoefening van het laatste derde van de negentiende eeuw.

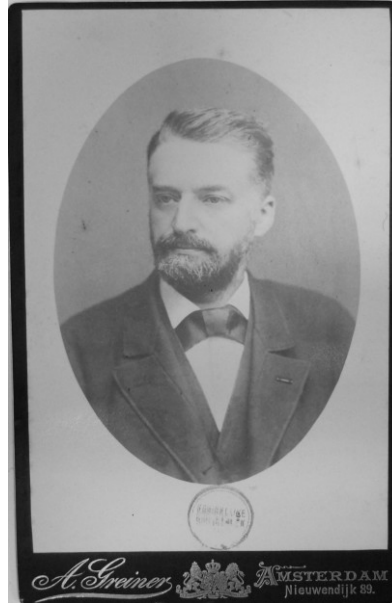
⁶ P.J. Blok, ‘Theod. Jorissen’, *De Nederlandsche Spectator*, (1889, nr. 22) 172-174: 174.

⁷ ‘Berichten en Mededeelingen’, *De Nederlandsche Spectator* (1889, nr. 15) 113-114: 113.

⁸ *Correspondentie van Robert Fruin, 1845-1889* Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap (gevestigd te Utrecht), vierde serie, nr.4, H.J. Smit en W. Wieringa ed. (Groningen en Djakarta 1957) nr. 361: P.J. Blok aan Fruin, 15-16 april 1889.

⁹ *Correspondentie Fruin*, nr. 360: Fruin aan Blok, 11 april 1889; nr. 362: Fruin aan Blok, 20 april 1889.

¹⁰ ‘Berichten en Mededeelingen’, *De Nederlandsche Spectator* (1889, nr. 15) 113-114: 114.

Afb. 1: Theodoor Jorissen: ‘(...) in den regel een lastig man.’
Koninklijke Bibliotheek, Bijzondere Collecties, 68 A 13: Th.
Jorissen, *7 jaar parlementair leven*.

Universiteit en moderne geschiedwetenschap

Jorissen was hoogleraar van 1865 tot en met 1889. Zijn professoraat viel in het tijdvak van ontstaan van de moderne geschiedwetenschap in Europa en Noord-Amerika, een proces dat gewoonlijk in de periode 1870-1914 wordt gedateerd. De geschiedenis professionaliseerde en verwetenschappelijkte in deze jaren; zij werd een beroep met een set van eigen methodes en kentheoretische bepalingen. Professionalisering en verwetenschappelijking kregen vaste vorm in een nieuwe historische infrastructuur van tijdschriften,

bronnenuitgaven, historische instituten, reisbeurzen, et cetera.¹¹ Cruciaal daarin was het bestaan van een universitair systeem met leerstoelen en seminaries. Hoogleraren waren in alle landen, Duitsland het eerst, de belangrijkste grondleggers van deze moderne geschiedwetenschap.¹²

Ook in Nederland vond dit drievoudig proces van professionalisering, verwetenschappelijking en institutionalisering plaats. Ook hier kwam een historische infrastructuur tot stand en werden de eerste historische beroepsbeoefenaren ingehuldigd, zij het dat het tempo en de intensiteit er veel lager waren dan in andere Europese landen, niet het minst omdat de overheid zich zeer terughoudend opstelde.¹³ De eerste aanzetten van professionalisering en verwetenschappelijking werden gezet vanuit het archiefwezen, maar vanaf 1870 ruimden de archivariissen het veld voor de ‘triomf van de hoogleraren’, zij het enigszins aarzelend.¹⁴

Deze triomf is in het bijzonder verbonden met de universiteit van Leiden en haar hoogleraar vaderlandse geschiedenis, de al genoemde Fruin. Fruin stond voor een historisch-kritische methode, waarin onpartijdigheid de centrale vereiste was. Hij was op zoek naar wat hij de historische waarheid achtte, niet alleen om wetenschappelijke, maar ook om politieke redenen. De waarheid zou een einde kunnen maken aan de twisten over het vaderlandse verleden tussen de verschillende levensbeschouwingen en daarmee ook de contemporaine politieke pacificatie mogelijk maken. De methode die de historicus zou moeten gebruiken had zijn pendant in de politieke houding van de conciliante, op verzoening gerichte, liberaal. De liberalen vonden dat iedere partij recht van spreken had, maar stelden zichzelf als neutrale dienaren van het algemeen belang niet tussen, maar boven de andere partijen. Zo was ook de historicus Fruin, die zijn werk vaak middels juridische metaforen omschreef, eerder bovenpartijdig dan onpartijdig: hij bestudeerde nauwgezet alle bronnen, aanhoorde alle partijen

---

¹¹ J. Tollebeek, ‘De machinerie van de geschiedenis. De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België’ in: J. Tollebeek, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België* (Amsterdam 1994) 17-35.

¹² P. Lambert, ‘The professionalization and institutionalization of history’ in: S. Berger, H. Feldner en K. Passmore ed., *Writing history. Theory & practice* (Londen 2003) 42-62: 43-46.

¹³ Tollebeek, ‘De machinerie van de geschiedenis’, 34-35; L. Dorsman, ‘De nieuwe eruditie. Het ontstaan van een historisch bedrijf’ in: J. Tollebeek, T. Verschaffel en L.H.M. Wessels ed., *De Palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000* (Hilversum 2002) 159-176: 175.

¹⁴ Dorsman, ‘De nieuwe eruditie’, 175.

en vestigde op basis hiervan zijn oordeel. Fruin wilde tegelijkertijd politieke en historische onenigheid beslechten. Zijn werk had een detaillistisch en onkreukbaar karakter en vertegenwoordigde de Nederlandse verwetenschappelijkte geschiedbeoefening.¹⁵

Leiden en Fruin, bedeesd liberalisme en nieuwe wetenschappelijkheid: Jorissen stak ertegen af. Hij was begaan met de ontwikkeling van de geschiedwetenschap, maar is niet bekend geworden om zijn scrupuleuze werkwijze en doorgedreven onpartijdigheid. Jorissen was ook politiek gezien geen conciliant, maar een uitgesproken militant liberaal, die de (woorden)strijd vol vuur aanging. Hij was als Amsterdams hoogleraar de tegenvoeter van Fruin. Maar wat voor hoogleraar was Theodoor Jorissen eigenlijk?

Afb. 2: '(...) bedeesd liberalisme en nieuwe wetenschappelijkheid (...)'. Robert Fruin, de tegenvoeter van Jorissen. J. Tollebeek, *De toga van Fruin. Denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860* (Amsterdam 1990).

---

¹⁵ J. Tollebeek, *De toga van Fruin. Denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860* (Amsterdam 1990) 15-71.

Hoogleraar in Amsterdam

Jorissen was theoloog van opleiding. Een lezingenreeks voor de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen over de omwenteling van 1813, bezegelde in het begin van de jaren 1860 zijn bekering tot historicus. Op het moment van zijn benoeming tot hoogleraar in 1865 was hij leraar geschiedenis en aardrijkskunde aan de hbs in Haarlem. Amsterdam had op dat moment nog geen universiteit, maar slechts een Athenaeum *Illustré*, een instelling voor hoger onderwijs zonder examenrecht. Een Athenaeum dat er bijzonder slecht voor stond bovendien: er waren nauwelijks studenten, hoogleraren ruzieden en stapten over naar het gerenommeerde Leiden of naar een minder gerenommeerde hbs. Na de omvorming tot universiteit in 1877 kwam de bloei en stegen de studentenaantallen spectaculair.¹⁶ Opmerkelijk genoeg zou de letterenfaculteit, waaraan Jorissen werkzaam was, niet veel van deze bloei meekrijgen.

De leeropdracht die Jorissen moest vervullen was breed: zowel de geschiedenis als de Nederlandse taal- en letterkunde. Dit betekende dat hij colleges diende te geven over de oude geschiedenis, de vaderlandse geschiedenis, de algemene geschiedenis en over de Nederlandse taal- en letterkunde. Zijn oratie handelde *Over het begrip van algemeene geschiedenis* (1865) en was eerder een politiek pleidooi dan een onderzoeksprogramma. Jorissen bepleitte de verheffende taak van de blanke Europeaan tegenover Aziatische, Afrikaanse en Amerikaanse volkeren. De verheffing van deze nog onderontwikkelde volkeren was immers noodzakelijk om ook hen een plaats te geven in de algemene geschiedenis.¹⁷ Jorissens opvatting van algemene geschiedenis bleek in de colleges echter niet de hele wereld, maar slechts Europa te beslaan. In zijn latere oeuvre zouden specialismen uit binnen- en buitenlandse geschiedenis een plaats krijgen: Nederland rond 1800 (al vanaf de eerste lezingen), evenals de zestiende en zeventiende eeuw, de negentiende-eeuwse Franse geschiedenis en enkele delen uit de geschiedenis van de Nederlandse letterkunde.

Als Jorissen deze onderwerpen in zijn colleges behandelde, dan waren zijn studenten enthousiast. Tweemaal gaf hij een vak over Frankrijk na 1813, dat door de Amsterdamse studenten werd gecenseerd als 'een

---

¹⁶ P.J. Knegtman, *Professoren van de stad. Het Athenaeum Illustré en de Universiteit van Amsterdam, 1632-1960* (Amsterdam 2005) 236-242, 257-264.

¹⁷ T. Jorissen, *Over het begrip van algemeene geschiedenis* (Amsterdam 1865).

van de belangrijkste, gedurende dezen cursus aan het Ath. Ill. gegeven¹⁸. Dit oordeel werd gepubliceerd in de *Almanak van het Amsterdamsch Studentencorps*, een belangrijke bron om iets te weten te komen over Jorissens onderwijs. De waarderingen in de *Almanak* waren meestal zeer kritisch omdat de studenten voor zichzelf een belangrijke dubbele taak weggelegd zagen: de gemeenteraad moest weten hoe de door hem aangestelde ambtenaren presteerden én de hoogleraren werden geacht hun colleges naar aanleiding van de gegeven kritiek te verbeteren.¹⁹

Voor de colleges in de algemene geschiedenis, waarin vooral de Franse, Duitse en Engelse nieuwe en contemporaine geschiedenis aan de orde kwamen, kreeg Jorissen een goede score. Bij de vaderlandse geschiedenis behandelde hij eigenlijk altijd een tijdvak tussen het begin van de Opstand en 1815, en voegde daar in latere jaren – net zoals bijvoorbeeld Fruin dat deed in Leiden – een college over staatsinstellingen aan toe. De beoordeling was soms negatief, maar Jorissen bloeide op als hij dichterbij zijn favoriete tijdvak kwam. In de jaargang 1869-1870 gaf hij eerst college over de ‘Tijd van Frederik Hendrik’, daarna over de periode 1747-1789. De recensent was over het tweede deel tevredener dan over het eerste en bespeurde de reden daarvoor bij het enthousiasme van de docent: ‘Blijkbaar werd dit tweede deel met veel meer liefde behandeld dan het eerste.’²⁰

De onhebbelijkheden van de hoogleraar openbaarden zich in zijn gedrag op college. Jorissen voelde zich niet erg gebonden aan de klok en zijn colleges werden dan ook ‘gewoonlijk te laat begonnen en te vroeg gesloten’.²¹ Bij een college oude geschiedenis, een vak dat hem niet aan het hart ging en dat hij ook maar in twee cursussen doceerde, maakte hij het helemaal bont. Het geringe bezoekersaantal lag volgens de *Almanak* geheel aan Jorissen: ‘Nu eens toch duurde het slechts 20 minuten: dan weer werd het in ’t geheel niet gegeven en voor een ander, meer geliefd college verzuimd.’ En dat meestal zonder afzeggen. Als het college dan wel gegeven werd, was het ook nog eens bijna lachwekkend slecht. Men kon zich afvragen ‘hoe een college zoover beneden het middelmatige blijven kan’.²² De ‘boeiende spreektrant’ van Jorissen werd vaak geroemd, zoals men van

---

¹⁸ *Almanak van het Amsterdamsch Studentencorps voor het jaar 1875* (hierna: *AAS*) 44 (Amsterdam 1874) 92-93.

¹⁹ *AAS 1869* 38 (Amsterdam 1868) 61.

²⁰ *AAS 1871* 40 (Amsterdam 1870) 94.

²¹ *AAS 1868* 37 (Amsterdam 1867) 62.

²² *AAS 1870* 39 (Amsterdam 1869) 106-107.

een gevierd redenaar mocht verwachten, maar soms achtte een recensent hem al teveel op bejag van komisch effect ingesteld.²³ Ook werd zijn voordracht af en toe politiek geladen, en liet hij zich ‘door den drang zijner antipathieën medevoeren en slingerde bittere verwijten naar ’t hoofd der tegenpartij’.²⁴ De tegenpartij die het in het hier besproken college over de Reformatie moest ontgelden was de katholieke kerk, zoals wel vaker bij Jorissen.

De waardering voor Jorissens colleges was vrij constant en kwam overeen met de trekken van zijn karakter en de domeinen van zijn wetenschappelijke interesse. Vanaf 1877 tekende zich echter een scherpe daling in het collegebezoek af. Het Athenaeum werd een universiteit en het aantal hoogleraren in de faculteit letteren en wijsbegeerte nam flink toe.²⁵ Vanaf dat moment werd de leeropdracht van Jorissen versmald en hoefde hij nog slechts de algemene en de vaderlandse geschiedenis te doceren, de vakken die hem het best pasten. De colleges bleven volgens de beoordelingen dan ook ‘ten hoogste interessant’, maar er kwam bijna niemand meer.²⁶ De colleges werden regelmatig wegens gebrek aan studenten gesloten. De toestand uit de jaargang 1882-1883 was schrijnend maar niet uitzonderlijk:

Het college over Algemeene Geschiedenis werd slechts door een viertal bezocht, terwijl op het college voor Vaderlandsche Geschiedenis Prof. Jorissen zichzelf mee moest tellen om aan het oude ‘tres faciant collegium’ getrouw te blijven.²⁷

Reden voor dit studententekort was de nieuwe wet op het Hoger Onderwijs van 1876. In een ontwerp was de geschiedenis nog een doctoraat toegekend, maar in de wet zelf werd ze afgeserveerd.²⁸ Het vak kreeg een slechtere positie dan ooit. Vóór 1876 was algemene geschiedenis een verplicht onderdeel geweest van de propedeuse van theologen en juristen. Nu was voor deze studies de vooropleiding bij letteren verdwenen en daarmee de

---

²³ *AAS 1868* 37 (Amsterdam 1867) 62.

²⁴ *AAS 1883* 52 (Amsterdam 1882) c.

²⁵ Knechtmans, *Professoren van de stad*, 265-278.

²⁶ *AAS 1880* 49 (Amsterdam 1879) clvi.

²⁷ *AAS 1884* 53 (Amsterdam 1883) lxxxv.

²⁸ M. Groen, *Het wetenschappelijk onderwijs in Nederland van 1815 tot 1980. Een onderwijskundig overzicht*, dl. 2: Wis- en natuurkunde. Letteren. Technische wetenschappen. Landbouwwetenschappen (Eindhoven 1988) 122-123.

aanloop op Jorissens colleges. De vaderlandse en de algemene geschiedenis werden wél een verplicht onderdeel van het kandidaatsexamen in de Nederlandse letteren, maar daar was slechts een klein en teruglopend studentental.²⁹ Zo sprak men in Amsterdam bij letteren al van een ‘haast koninklijke aanwinst’ als er zich in één jaar twee classici en een neerlandicus meldden.³⁰ Jorissens colleges liepen leeg. In 1872-1873 sprak hij nog ‘voor het grootste gedeelte voor theologen’. In 1884-1885 waren er nog drie Nederlands literatoren, een enkeling die voor zijn ‘examen middelbaar-Geschiedenis’ werkte en af en toe een theologant over.³¹

De geschiedenis stond er op de Nederlandse universiteit beroerd voor. Jorissen ondervond de gevolgen aan den lijve en was er verbolgen over. Hij spuwde zijn gal in een opstel uit 1877, kort na het in werking treden van de nieuwe Hoger Onderwijswet:

Onze volkshistorie heeft het nadeel, aan de natie zelve onbekend te zijn. Voor niemand wordt de kennis een behoefte geacht: juristen noch theologanten hebben ze noodig. De nieuwe wet op het hooger onderwijs heeft ze alleen voor de doctoren in de Nederlandsche taal- en letterkunde voorgeschreven. Verder heeft niemand er kennis van te hebben. Wat algemeene noties, wat hoofdtrekken worden op gymnasiën en hogere burgerscholen geleerd. Maar voor het overige is zij voor regeering en volk eene paria.³²

In polemiëk met Fruin

Jorissens onvrede strekte zich wijder uit dan alleen de universiteit. Het ging hem meer algemeen om de gebrekkige kennis van de geschiedenis en de terugkerende onwil om die kennis te vergroten. De Nederlandse overheid verleende bijvoorbeeld geen steun aan uitgaven van bronnen, zoals in het buitenland. Particulieren, bij wie veel waardevol historisch materiaal berustte, weigerden mee te werken aan openbaarmaking van deze stukken. Jorissen vond het getuigen van een grote bekrompenheid: ‘Wij zijn, geloof ik, het

---

²⁹ Groen, *Het wetenschappelijke onderwijs*, dl. 2, 116-121, 131-156.

³⁰ *AAS 1885* 54 (Amsterdam 1884) ccvi.

³¹ *AAS 1874* 43 (Amsterdam 1873) 84; *AAS 1886* 55 (Amsterdam 1885) clxxxii.

³² T. Jorissen, ‘Anton Reinhard Falck’ in: T. Jorissen, *Historische Karakteren*, dl. 2 (3^e druk; Haarlem 1912 [1877]) 3-121: 116-117.

eenige volk, dat zoo angstvallig en bevreesd is.³³ Dat Jorissen juist van de bronnenontsluiting een halszaak maakte, kwam door zijn opvatting van de geschiedwetenschap en de staat waarin zij verkeerde. Het schrijven van afgeronde geschiedenissen en vellen van definitieve oordelen over de historische actoren dienden, zo oordeelde hij, voorlopig te worden opgeschort, omdat er nog niet genoeg materiaal voor handen was. De historicus moest zich eerst vooral richten op het openbaar maken van bronnen. Jorissen publiceerde zelf enkele bronnenuitgaven, bijvoorbeeld *De Patriotten te Amsterdam in 1794* (1874). In de inleiding op het werk beperkte hij zich tot een feitenrelaas. Hij legitimeerde deze werkwijze door te stellen dat er nog meer bronnen openbaar gemaakt moesten worden: 'Dit acht ik, dat voorloopig het belang der wetenschap vordert.'³⁴ Tegelijk sprak hij de hoop en de verwachting uit dat dit bronnentekort zou worden opgelost, dat er veel materiaal uit met name familiearchieven openbaar zou worden gemaakt. Tenminste, als niet al die uitgaven door 'gejammer van teergevoelige kleinzonen' zouden worden begroet, gejammer dat Jorissen al te vaak ontmoette.³⁵

Het grootste project dat Jorissen ondernam betrof de omwenteling van 1813. Na het geven van de Nutslezingen over dit onderwerp had hij besloten zijn onderzoek uit te breiden. Dat onderzoek moest natuurlijk beginnen met het 'opspooeren en uitgeven van onbekende bescheiden'; alleen op basis daarvan meende de hoogleraar 'nader tot de waarheid' te kunnen komen en een nieuwe geschiedenis van 1813 te kunnen schrijven.³⁶ Maar ook hier ontmoette Jorissen veel tegenwerking en onkunde. Nu eens 'had zorgeloosheid alle stukken verscheurd', dan weer weigerden bezitters van stukken inzage te geven.³⁷ Al met al bleef het onmogelijk om de gewenste geschiedenis te schrijven en dus besloot Jorissen in 1867 deze boedel maar aan een opvolger over te dragen:

Het bijeenbrengen van deze stukken is ten minste geschied. Zij kunnen voor een later vorscher tot uitgangspunt dienen bij verder

---

³³ Jorissen, 'Falck', 116.

³⁴ T. Jorissen, *De Patriotten te Amsterdam in 1794* (Amsterdam 1874) xxii.

³⁵ Jorissen, *De Patriotten*, xxiii.

³⁶ T. Jorissen, *De omwenteling van 1813. Bijdragen tot de geschiedenis der Revolutie, met inleiding en aantekeningen*, dl. 1 (Groningen 1867) xi.

³⁷ Jorissen, *De omwenteling van 1813*, dl. 2 (Groningen 1867) vi.

onderzoek, want de volle waarheid over de omwenteling van 1813 is het nieuwe land, dat hij als een Columbus te ontdekken heeft.

Jorissen voegde er nog een inleiding bij en nam ‘er mede afscheid van de revolutie van 1813’.³⁸

Jorissens diagnose van de geschiedwetenschap die in een voorbereidende fase verkeerde en de door hem gevoelde noodzaak van bronnenontsluiting werd breder gedeeld. De recensent J.A. Sillem erkende, naar aanleiding van *De Patriotten*, dat er nog niet genoeg bronnenmateriaal was om nu al geschiedenissen te schrijven. Hij omschreef het werk dat historici als Jorissen nu verrichtten als de nuttige arbeid van ‘jakhalzen’ die een voorraad ‘voedsel’ verzamelden voor een ‘leeuw’ die daaruit later naar zijn gading zou kunnen putten.³⁹ Ook Fruin, die de bronnenuitgave over 1813 besprak, deelde de mening van Jorissen. Hij vond het ergerlijk dat Jorissen zoveel tegenwerking had ontmoet. Zonder alle bronnen kon de historicus nu eenmaal niet aan de slag. De historicus behoefde ‘evenals de rechter, niet slechts de waarheid, maar de volle waarheid zonder eenige verwijzing’.⁴⁰ Fruins recensie eindigde echter niet bij deze ondersteuning van Jorissens streven. De Leidse hoogleraar velde een in het algemeen gunstig oordeel over het werk van Jorissen, maar wijdde toch bijna het hele *Gids*-artikel aan de bestrijding van wat Jorissen had beweerd in diens honderden bladzijden lange inleiding. Het werd het begin van een onverkwikkelijke polemieek over wat er zich had afgespeeld in november 1813. Volgens Stevens ging het in deze polemieek om het breukkarakter van de omwenteling, maar dit kwam slechts zeer zijdelings aan de orde.⁴¹ De werkelijke inzet waren: de reputaties van Gijsbert Karel van Hogendorp en Leopold van Limburg Stirum.

In de traditionele voorstelling van 1813 stond Van Hogendorp als bewerker van de omwenteling op het voorste plan. Jorissen ging daar tegenin. Hij vond Van Hogendorp maar een ‘heros tussen de pygmeeën’ die

---

³⁸ Jorissen, *De omwenteling van 1813*, dl. 1, xiii.

³⁹ J.A. Sillem, ‘Mr. Jacob Blauw en zijne memorie van instructie. Naar aanleiding van: de Patriotten te Amsterdam in 1794, door Theod. Jorissen. Amsterdam, G.L. Funke, 1874.’, *De Gids* 39.3(1875) 239-275: 241.

⁴⁰ R.J. Fruin, ‘Gijsbert Karel van Hogendorp in november 1813’ in: R.J. Fruin, *Verspreide Geschriften*, dl. 5 (Den Haag 1902 [1868]) 348-372: 349.

⁴¹ Stevens, ‘Een traditie van verzuim’, 164-165; Stevens, ‘Jorissen contra Fruin’, 429-431.

alleen maar een man van het idee was. De daadkrachtige Van Stirum ('den wakkeren') stond 'naast, indien al niet boven hem in de geschiedenis der Novembermaand.'⁴² Dit oordeel velde hij op basis van uitvoerige bespreking van wat zich op de revolutiedagen 17-21 november 1813 in Den Haag had afgespeeld. Fruin trachtte Jorissen te weerleggen en de traditie hoog te houden: 'Volgens de overlevering schittert onder die weinig wakkeren bovenal Van Hogendorp.'⁴³ Van Hogendorp was de held van november 1813 en zo moest het blijven.

Bij dit verschil van mening had het kunnen blijven, maar er volgden in 1869 nog drie geschriften kort na elkaar: een *Wederlegging van dr. R. Fruin* door Jorissen, een recensie daarvan door Fruin in *De Gids* en tot slot nog de brochure *Het einde van den strijd* door Jorissen. Want een strijd werd het: het oordeel van Jorissen over Van Hogendorp werd almaar scherper en ook bij Fruin gingen de hakken in het zand. De discussie werd, vooral van de kant van Jorissen, steeds persoonlijker en vileiner. In zijn *Wederlegging* besprak hij zeer uitgebreid de recensie van Fruin en beschuldigde hem voetnoot na voetnoot van onzorgvuldig onderzoek en slechte bronkritiek. Na de bespreking van een reeks van Fruins argumenten, luidde de conclusie: 'Het is onnoodig iets hierbij te voegen. (...) deze schamele gelegenheidsargumenten zullen een treurige bladzijde beslaan in de geschiedenis der historische kritiek.'⁴⁴

Fruin was laconieker. In een brief aan zijn broer schreef hij dat 'Jorissen (...) belooft dat hij mij vermorzelen zal. We zullen zien'.⁴⁵ Hij was echter niet laconiek genoeg om niet een nieuwe recensie te schrijven, al was deze afstandelijk getoonzet. Fruin had uit Jorissens werk wel begrepen dat deze 'heel boos' op hem was, maar het dragen van deze wrok 'een jaar lang moet den Heer J. meer hebben gekweld, dat de uiting er van mij kon ontstemmen'. Fruin dacht er 'dan ook niet aan om represailles te nemen'.⁴⁶ Omdat Fruin vasthield aan zijn opvatting over Van Hogendorp vond Jorissen het nodig nog eens een brochure te schrijven met hetzelfde recept:

---

⁴² Jorissen, *De omwenteling van 1813*, dl. 1, cxix, cxc.

⁴³ Fruin, 'Gijsbert Karel', 353.

⁴⁴ T. Jorissen, *Gijsbert Karel van Hogendorp en Leopold van Limburg Stirum in de dagen van 17-21 november 1813. Wederlegging van dr. R. Fruin* (Groningen 1869) 171.

⁴⁵ *Correspondentie Fruin*, nr. 183: Fruin aan J.A. Fruin, 6 maart 1868.

⁴⁶ R.J. Fruin, 'Gijsbert Karel van Hogendorp in november 1813' in: Fruin, *Verspreide Geschriften*, dl. 5 (Den Haag 1902 [1869]) 372-397: 372.

de totale wetenschappelijke discreditering van Fruin. De methode van Fruin volgens Jorissen:

Ik wist tot dusver niet, dat het zoo gemakkelijk is de historische waarheid te vinden. Het recept, door Dr. Fruin nu als vroeger toegepast, komt hierop neer: onderzoek de bronnen niet: doe geen onderzoek naar de schrijvers, hun denkwijze, karakter en verhouding tot de gebeurtenissen, die zij vermelden, of tot de personen, wier daden zij verhalen; vraag de tijdgenooten niet om voorlichting; construeer de historie zoo als ge wilt: verzwijg, wat met uw voorstelling strijdt; ignoreer, wat er tegen wordt aangevoerd.⁴⁷

Fruin heeft hier niet meer op gereageerd. Toen een recensent in de *Vaderlandsche letteroefeningen* nog eens de gehele discussie overschouwde, wees hij er terecht op hoezeer Jorissen zich persoonlijk aan deze discussie verbonden had, in de aanval op zijn tegenstander en de keuze van zijn held. Jorissen, een ‘vurig hartstochtelijk natuur’, koos liever de kant van de daadkrachtige Van Stirum dan die van de zeer afwachtende Van Hogendorp.⁴⁸

Jorissen extrapoleerde aan het einde van zijn brochure zijn zeer persoonlijke kritiek op Fruin naar de stand van de Nederlandse geschiedwetenschap. Hij stelde opnieuw vast dat het Nederlandse publiek de noodzaak niet voelde ‘om groote uitgaven van historische bronnen door belangstelling en ondersteuning mogelijk te maken’.⁴⁹ De schuld hiervoor legde hij bij Fruin en andere schrijvers die in plaats van gedegen historische kritiek liever populariserende artikelen in *De Gids* schreven. Daardoor verkeerde het publiek in de waan dat de tijd van grote geschiedenissen als die van J.L. Motley en T.B. Macaulay al aangebroken was. Deze toestand zou ook niet veranderen, niet

zoolang zij, die geroepen zijn voor te gaan, zich bezig houden met populariseeren, en niet den invloed van hun naam en woord aanwenden, om ondersteuning voor groote wetenschappelijke

---

⁴⁷ T. Jorissen, *Het einde van den strijd. Een laatste woord tegen Dr. R. Fruin, hoogleeraar te Leiden* (Amsterdam 1869) 16.

⁴⁸ G.J. Dozy, ‘Binnenlandsche letterkunde. Bibliographie’, *Vaderlandsche letteroefeningen* (1870) 145-152: 146.

⁴⁹ Jorissen, *Einde van den strijd*, 30.

uitgaven voor de hoofdperioden onzer geschiedenis van regeering en particulieren te verkrijgen.⁵⁰

Het was Jorissen die hier nogmaals Fruin de maat nam op zijn wetenschappelijkheid en benadrukte dat de geschiedenis slechts in zijn opbouwfase verkeerde: ‘Aan ons geslacht past de zelfverloochening der wegbereiders.’⁵¹ Het is een opmerkelijk verwijt aangezien Fruin later, aan het einde van zijn carrière, veel vaker het tegengestelde verweten werd: te uitvoerige bronnenstudie en te weinig synthetisch werk.⁵² Het verwijt overtuigde dan ook de recensent van de *Vaderlandsche letteroefeningen* niet, hij dacht dat Fruin niet voor zijn ‘wetenschappelijke reputatie’ hoefde te vrezen.⁵³ Dat Jorissen zich desondanks beriep op zijn eigen wetenschappelijkheid en de onwetenschappelijkheid van zijn opponent, is tekenend voor de professionaliserende geschiedwetenschap. De steeds autonomer wordende discipline benadrukte de wetenschappelijkheid van haar methode, om voor zichzelf een gezagspositie te verwerven.⁵⁴ Jorissens beschuldiging van onwetenschappelijkheid aan het adres van Fruin was dus een poging om Fruin diens gezag te ontnemen; hem buiten de discussie te plaatsen.

‘Historisch leven’

Jorissen verweet Fruin teveel te ‘populariseeren’, maar juist hijzelf stond erom bekend bij uitstek een ‘populair’ historicus te zijn. Hij gaf voordrachten door het hele land voor groot publiek. Blok vroeg zich af ‘hoevele honderden’ er wel niet naar hem geluisterd hadden; hij beschreef hoe Jorissen bij spreekbeurten ‘menig oog een traan’ ontlokte en hoe de redenaar met zijn gehoor bij de beschrijving van het rampjaar in emoties

---

⁵⁰ Ibidem, 30-31.

⁵¹ Jorissen, *Einde van den strijd*, 31.

⁵² Tollebeek, *De toga van Fruin*, 55.

⁵³ Dozy, ‘Binnenlandsche letterkunde’, 151.

⁵⁴ Lambert, ‘The professionalization’, 42; R. Novick, *That noble dream. The “objectivity question” and the American historical profession* (Cambridge enz. 1988) 47-60.

opging.⁵⁵ Blok wist waar hij het over had: hij had Jorissen in Groningen *live* gezien en daarover aan Fruin geschreven dat hij het ‘prachtig’ vond.⁵⁶

Jorissens eigen populaire geschiedenis en zijn verwijten aan andere popularisatoren vallen moeilijk met elkaar te rijmen. De verwijten aan Fruin, die hij verbond met zijn vaker geuite klachten over de geschiedwetenschap wijzen wel naar eenzelfde doel als zijn populariserende activiteiten: verspreiding van historische kennis. Jorissen verweet Fruin immers niet alleen diens gebrekkige methode, maar ook de belemmering van de geschiedwetenschap. Daarmee bleef het grote publiek onwetend, een onwetendheid die Jorissen juist probeerde te bestrijden. De geschiedenis die hij hierbij over wilde brengen, was nooit vrij van een politieke boodschap. Jorissen schreef over politiek in het *Handelsblad* en de *Java-bode* en in de collegezaal schemerden zijn voorkeuren ook wel eens door. In 1872 opende hij de academische lessen met de rede *Historisch leven*, waarin zijn politieke visie vervat ligt. Hij ging daarin verder dan alleen het kiezen van enkele voorkeursfiguren of partijen uit de Nederlandse geschiedenis voor eigen politiek gewin. Jorissen hield zijn studenten voor dat geschiedenis, politiek handelen en het leven onlosmakelijk verbonden zouden moeten zijn.

De spreker opende met een beschrijving van de gedachtewereld van zijn toehoorders, die, zo oordeelde hij, het liefst zoveel mogelijk afstand hielden van de ‘bekrompen wereld’ van het verleden.⁵⁷ Toch kon niemand onaangeroerd blijven als hij in aanraking kwam met zijn eigen verleden, met zijn voorvaderen. Een ontwikkeld mens zou zich door het contact met het verleden af gaan vragen ‘vanwaar’ hij gekomen was en ‘waartoe’ hij zou gaan. Hij zou het heden als het resultaat van het verleden zien en toekomstig handelen daarop baseren. Zo ontstond er een verbintenis tussen verleden, heden en toekomst die Jorissen ‘historisch leven’ noemde.⁵⁸ Dit ‘historisch leven’ gold op een persoonlijk vlak, maar ook nationaal. Hier kwam de politieke overtuiging van Jorissen om de hoek kijken. Concreet betekende het historisch leven immers dat men het erfdeel der vaderen moest bewaken en doorgeven. De belangrijkste erflater was Willem van Oranje, door Jorissen geprezen als de voorvader die zowel de politieke als de godsdienstige vrijheid had gevestigd. Deze prestatie van de Prins en zijn

---

⁵⁵ Blok, ‘Theod. Jorissen’, 173.

⁵⁶ *Correspondentie Fruin*, nr. 314: P.J. Blok aan Fruin, 13 november 1885.

⁵⁷ T. Jorissen, *Historisch leven, toespraak bij de opening der historische lessen* (Haarlem 1872) 7.

⁵⁸ Jorissen, *Historisch leven*, 10-11.

medstrijders werd door Jorissen beschreven in woorden die druipen van strijdbaarheid:

Welk een pogen! Nog waren de bloedvlekken niet opgedroogd van den Bartholomeusnacht, nog de jammerkreten niet weggestorven van Mechelen's slachtoffers. Op de met bloed doorweekten grond van Noord-Nederland plaatst de Zwijger zijn standaard. Ziet ge hen, die hem omgeven? Het geslacht, dat den Zwijger steunt, is een krachtig, een heftig geslacht. Het is volstrekt niet vrij van zonden en gebreken. Het heeft zijne passieën; het wordt door haat en liefde gedreven. Wraakzucht tintelt in de oogen van velen, die op den brandstapel hunne betrekkingen hebben zien vermoord. 'Sentimenteel ziekelijk' zijn zij, om met de bekende karakteristiek te spreken, (...) en 'sentimenteel ziekelijk' stooten zij den dolk in de borst van hen, die hunne vaderen hebben gedood. Het is een onfatsoenlijk geslacht, zonder handschoenen en zonder vormen!⁵⁹

Volgens Jorissen betrof het hier een navolgenswaardig voorbeeld: het was aan deze houding te danken dat Nederland er niet zo voor stond als Spanje nu, 'gekneveld en uitgezogen door priesterheerschappij'.⁶⁰ Het ging hier immers om – zoveel moge duidelijk zijn – een op de katholieken bevochten zege.

Maar er was urgentie: Jorissen vroeg zich af of er nog wel historisch genoeg geleefd werd. Hij vreesde dat men te afwachtend geworden was en dat daardoor de bevochten vrijheden op het spel stonden. Hij riep de nieuwe generatie, zijn toehoorders, op de 'zilverdraad der ontwikkeling, dien zij van de vaderen ontvingen' verder te voeren.⁶¹ De studenten stonden voor de keuze of zij al dan niet bij de kleine groep van voorlopers (door hun leidsman vergeleken met de twaalf apostelen) zouden horen en daarvoor 'strijd' zouden willen leveren.⁶² Zij moesten niet alleen examens afleggen, maar ook uitmaken of zij historisch wilden leven. Mocht Jorissen nog niet duidelijk genoeg zijn geweest over welke keuze zij volgens hem zouden moeten maken, hij legde het nogmaals in een zin uit: 'Een krachtig

---

⁵⁹ Jorissen, *Historisch leven*, 13-14.

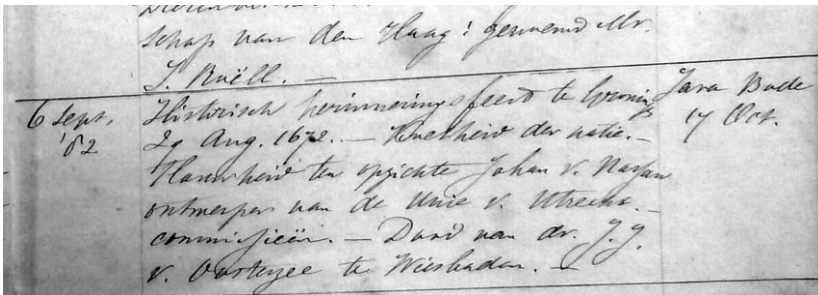
⁶⁰ Ibidem, 15.

⁶¹ Ibidem, 20.

⁶² Ibidem, 23.

persoonlijk, zowel als nationaal leven wordt slechts op een krachtig historisch leven gebouwd.⁶³

Ergo: politiek handelen, zelfs het hele leven, moest gegrondvest zijn op het erfdeel dat men van de voorvaderen ontvangen had. Jorissen historisch leven greep terug op de Opstand, nooit vroeger en ook niet later: zijn referentiekader was de strijd van de belangrijkste erflater, De Zwijger. Jorissen paste in een traditie van het liberalisme van na 1848, waarin de eigen waarden met die van de Opstand werden verbonden.⁶⁴ De politieke tegenstanders die het bij Jorissen het meest moesten ontgelden waren de katholieken, die als ervvijanden konden worden beschouwd, en de conciliante, terughoudende liberalen, die het historisch leven verloochenden. Ook in de *Java-bode* voer Jorissen regelmatig uit tegen de katholieken, maar de werkelijke schuldige van het opkomende ultramontanisme, zo meldde hij in zijn 'Hollandsche praatje' van 6 september 1882, was toch echt 'de liberale partij op literarisch terrein'. Jorissen zelf sloot aan bij de stroming in het (oud)liberalisme die zich juist uit alle macht tegen het ultramontanisme verzette.⁶⁵

Afb. 3: Een bladzijde uit het schriftje waarin Jorissen de opzetten van zijn 'Hollandsche Praatjes' voor de *Java-bode* schreef. Op 6 september 1882 tekende hij zijn onvrede aan: 'Koelheid der natie'.

Hiermee stonden Jorissen en Fruin opnieuw diametraal tegenover elkaar, een tegenstelling ook al door Stevens gesignaleerd.⁶⁶ Fruin was immers

---

⁶³ Ibidem, 24.

⁶⁴ H. te Velde, *Gemeenschapszin en plichtsbef. Liberalisme en nationalisme in Nederland, 1870-1918* (Groningen 1992) 25.

⁶⁵ Te Velde, *Gemeenschapszin en plichtsbef.*, 37-38.

⁶⁶ Stevens, 'Een traditie van verzuim', 167-168.

degene die in zijn historisch onderzoek alle partijen aan het woord wilde laten en daarom een katholieke historiografie stimuleerde.⁶⁷ De katholieke emancipatie op historiografisch terrein kwam in deze jaren ook daadwerkelijk tot stand, vooral door de nationale geschiedenis van de katholieke historicus (en arts) W.J.F. Nuyens.⁶⁸ Jorissen bestreed dit: hij achtte het ongehoord dat de conciliante liberalen op doctrinaire gronden iedere mening wilden toelaten, dat De Zwijger ‘belasterd’ kon worden en de Republiek ‘aan de kaak gesteld’.⁶⁹ Volgens Jorissen waren deze liberalen de weg kwijt en draaiden zij om wat verdraagzaam en wat onverdraagzaam was:

Het was onverdraagzaam partij te trekken tegen de moordenaars van een geslacht, dat uit wanhoop den strijd tegen het machtige Spanje opnam. Het was verdraagzaam in te stemmen met hen, die de zelfverdediging van een vertrappt volk afkeurden, als verzet tegen de ware kerk en het droit divin van een koning.⁷⁰

Het Nederlandse volk anno 1882, meende Jorissen, ‘gevoelt den band niet meer, die het aan de vaderen hecht.’ Men was ontaard. In Leiden was er geen plaats te vinden voor een monument voor het ontzet van 1574. In Utrecht durfde de stedelijke aristocratie uit angst voor de sterke katholieke partij een standbeeld van Johan van Nassau alleen nog onzichtbaar en achteraf in de tuin van de universiteitsbibliotheek te plaatsen. De band met de voorvaderen werd afgesneden, de herinneringen waren nu nog maar ‘antiquarische curiositeiten, geen bezielende elementen tot opwekking van het volksleven.’⁷¹

Fruin en de zijnen lieten na wat volgens Jorissen hun opdracht was: het bestrijden van de ultramontanen, de bedreigers van de vrijheid. Jorissen vond dat deze nalatigheid zich uitte in een gebrek aan historisch leven. Hoe doordringend deze categorie was in het denken van Jorissen blijkt er wel uit dat niet alleen politieke tegenstanders, maar ook historische actoren ernaar werden beoordeeld. De achttiende-eeuwers konden bijvoorbeeld niet

---

⁶⁷ Tollebeek, *De toga van Fruin*, 28-29.

⁶⁸ Over het ontstaan van een katholieke historiografie in Nederland: A.T. van der Zeijden, *Katholieke identiteit en historisch bewustzijn. W.J.F. Nuyens en zijn ‘nationale’ geschiedschrijving* (Hilversum 2002).

⁶⁹ Jeremias [pseudoniem T. Jorissen], ‘Hollandsche praatjes, *Java-bode* (1882) gedateerd: 6 Sept. 1882.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*.

omgaan met de positie waarin hun zestiende- en zeventiende-eeuwse voorvaderen hen hadden gebracht. Voor hen had de ‘roem der vaderen’ ‘tot niets nut, dan om in maat en rijm de slaapdrank van den tijdgenoot te zijn.’ Niets deed men eraan om het van de vaderen gekregene aan de kinderen door te geven.⁷²

Van Stirum en Van Hogendorp, de hoofdrolspelers van november 1813, bedienden zich volgens Jorissen van redeneerpatronen, die opvallend op de zijne geleken. De medestanders van Van Stirum bijvoorbeeld wilden niet in zijn plannen meegaan om de macht in Den Haag over te nemen, ‘terwijl hij de overtuiging koesterde, dat de stad in zijn handen was, zoodra bij de zoogenaamde weldenkenden iets van den moed hunner vaderen zou ontwaken’. Van Hogendorp hield zijn, eveneens weigerachtige, medestanders voor, dat als de voorvaderen zo angstvallig hadden gehandeld als zij, ‘de inquisitie zou in Nederland gezegevierd hebben’.⁷³

Slotsom

Zoals veel van zijn negentiende-eeuwse collega’s, Fruin niet in de laatste plaats, combineerde Jorissen een wetenschappelijk ethos met politiek engagement. Zelden zal dat echter met zoveel verbeterheid en vurige eloquentie zijn gebeurd. Jorissen was een gekend en populair historicus, een geliefd redenaar die in voortdurende onmin leefde met zijn eigen tijd. Op alle fronten werd hij gestoord door wat hij als een gebrek aan historisch besef begreep. Historische actoren en politieke tegenstanders die niet wisten hoe historisch te leven. Een Nederlands publiek dat zich aan de belangen van de geschiedwetenschap niets gelegen liet liggen, zich niet interesseerde voor de ontsluiting van het historisch bronnenmateriaal of deze zelfs actief dwarsboomde. Het Nederlandse hoger onderwijs, waarin de positie van de geschiedenis werd bedreigd.

Het is opvallend dat voor zowel Jorissen als Fruin geldt dat hun belangrijkste invloed zich niet in, maar buiten de universiteit deed gelden.⁷⁴ Fruin verspreidde zijn wetenschappelijke methode, niet via werkcolleges – Blok zou ze pas in 1885 in Groningen introduceren – maar door zijn

---

⁷² T. Jorissen, ‘De omwenteling van 1813’ in: T. Jorissen, *Historische Studiën*, dl. 4 (3e druk; Haarlem 1912) 145-264: 260.

⁷³ T. Jorissen, *De omwenteling van 1813*, dl. 1, cxix-cxx, clxv-clxvi.

⁷⁴ Voor Fruin: Dorsman, ‘De nieuwe eruditie’, 172.

publicaties. Jorissen getroostte zich in zijn polemieek met Fruin nogal wat moeite om diens onwetenschappelijkheid aan te tonen, maar had in zijn colleges geen oog voor dergelijke methodologische kwesties. Misschien was de letterenfaculteit er ook de plaats niet voor. G. Lingelbach heeft voor Frankrijk en de Verenigde Staten laten zien hoe sterk de historische praktijk getekend wordt door de 'Institutionelle rahmenbedingungen', door onderwijswetgeving en andere kaders van het historisch bedrijf.⁷⁵ De 'Institutionelle rahmenbedingungen' waren voor de geschiedenishoogleraren met de wet van 1876 op zijn minst ongunstig geworden. Misschien dat daarom hoogleraren als Fruin en Jorissen weliswaar grote invloed hadden op de ontwikkeling van de moderne geschiedwetenschap in Nederland, maar die invloed niet vanaf hun leerstoel deden gelden. Opmerkelijk is de verandering die optrad in de Amsterdamse geschiedbeoefening door de benoeming van Jorissens opvolger H.C. Rogge. Deze was van opleiding kerkhistoricus, en het was nu net de theologische faculteit waar de geschiedenis deels haar onderdak had gezocht.⁷⁶ Rogge bracht een meer verwetenschappelijkt onderwijs tot stand: hij gaf *hands-on* onderwijs in de bibliotheek en besteedde in zijn college uitvoerig aandacht aan bronnenstudie en probeerde zo zijn studenten 'een voorbeeld te geven, hoe men de geschiedbronnen dient te bestudeeren.'⁷⁷ Een onderwijs dat in Fruins noch Jorissens colleges werd gevonden.

---

⁷⁵ G. Lingelbach, 'Institutionelle Rahmenbedingungen disziplinärer Standardisierungsprozesse – ein amerikanisch-französischer Vergleich' in: J. Eckel en T. Eitzemüller ed., *Neue Zugänge zur Geschichte der Geschichtswissenschaft* (Göttingen 2007) 110-134.

⁷⁶ Dorsman, 'De nieuwe eruditie', 174. Dorsman volgt hier Paul Fredericq.

⁷⁷ *AAS 1887* 56 (1886) clxxxvii. Zie: P. Fredericq, *L'enseignement supérieur de l'histoire. Notes et impressions de voyage, Allemagne - France - Écosse - Angleterre - Hollande - Belgique* (Gent 1899) 185-190.